

על אגדת חז"ל אחת ושיר אחד
אגדת חז"ל ולשונה בשיר "כינור דוד" ליעקב רימון¹

לע"נ אימי מורתי
מרים אסתר ע"ה
בת המשורר יעקב רמון ז"ל
נלב"ע בי"ח אלול תש"ע
תנצב"ה

פתח דבר

בחלק נכבד מיצירותיו משתמש סבי, המשורר יעקב רימון ז"ל, באגדות חז"ל ובלשונם. למותר לציין שגם בשפת המקרא, או ליתר דיוק בשפתו של דוד המלך-נעים זמירות ישראל-בספר התהילים, משתמש הוא למכביר. דוגמא בולטת לשימוש המשורר באגדות חז"ל ובלשונם הוא השיר: "כינור דוד". שיר עממי זה מבוסס על אגדת חז"ל ידועה המופיעה במספר מקורות, המספרת על כינורו של דוד המלך המנגן מאליו בחצות הלילה.

מטרת מאמר זה היא להציג לפני הקורא מערך-השוואה מבחינה רעיונית ולשונית בין השיר "כינור דוד" לבין הנוסחאות השונות המופיעות במקורות חז"ל, תוך ניתוח ובירור מהותם של הבדלים אילו.

היבט נוסף העולה מתוך מקורות חז"ל הוא יחסם לתכונות אמנותיות באישיותו של דוד המלך. קיימים מעט מקורות העוסקים בכך, ולהלן נעסוק בהם ובמידת האפשר נסיק מהם מסקנות.

1 סופר ומשורר ציוני-דתי ממייסדי ה"הפועל המזרחי" בא"י. יליד דובז'ין שבפולין ה'תרס"ג (1903). בנו של הסופר אפרים אליעזר רימון (גראנאט) ואח המשורר יוסף צבי רימון. עלה ארצה בשנת ה'תרס"ט (1909), והשתקע ביפו. ניהל שנים רבות את המחלקה לעזרה סוציאלית בועד הקהילה העברית בת"א-יפו, לצד הקמה ופעילות ענפה במפעלי חסד, חינוך ותרבות רבים. ייסד את "איגוד הסופרים הדתיים בישראל". בגיל צעיר החל לפרסם מאמרים, שירים וסיפורים בעיתונות בארץ ומחוצה לה. פרסם שנים רבות רשימות, שירים וסיפורים בעיתון "הצופה" ובכתב העת ליצירה יהודית "מבוע". הוציא לאור ספרי שירה, סיפורת, מונוגרפיה ואנתולוגיה. חתן "פרס ח.מ. שפירא לספרות דתית יפה" על ספרו "כלקט שיבולים" ה'תשכ"ו (1966). נפטר בשנת ה'תשל"ג (1973).

א. השיר "כינור דוד"

השיר "כינור דוד", או בשמו האחר "כינור קסמים", נכתב בשנת תשט"ז ופורסם בשניים מספריו של המשורר יעקב רמון.²

כינור דוד / יעקב רימון

כינור היה למלך דוד -
כינור קסמים.
ובחצות לילה, בדממה
הומה,
רוח ממרומים
על המיתרים אט תשוב -
ונגן מאליו
מנגינת-פלאים, זמר נפלא -
ניבט
צלילי-זהב.

ובמיטת-פז המלך
מאזין לצלילים
עיניו גלויות, לבו
בהמית חלילים.
ולפתע יקום המלך
לחלון הטירה,
דומם ניצב, דומם
מטה לבירה.

ים אורות רבים לבו יחם
ושפתיו תבענה:
עמך-עמי, אלי רחם;
עירך הושע-נא! ...
ולכל נווה הזמר בא-
והעיר כל נם.
אלפי ליבות דום יתפללו
שלום מלכם.

2 לראשונה ראה השיר אור בספר "חוליות בשרשרת" שיצא לאור בשנת תשי"ז, בהוצאת נצח, תל אביב. בשנת תשכ"ז פורסם שנית בספר "בשבילי עמל", שיצא לאור בהוצאת הסתדרות הנוער הדתי העובד בישראל, תל אביב.

ב. המקורות השונים אודות אגדת כינור דוד

האגדה על כינורו של דוד מופיעה במספר מקורות חז"ל, בתלמודים ובספרי המדרש השונים. קיימות מספר נוסחאות לאגדה זו, ולצורך השוואה ביניהן מובאים להלן המקורות בדפוסים בלויי טבלה משווה, הכוללת את הרעיונות והביטויים המרכזיים המאפיינים כל מקור של אגדה.

א. תלמוד בבלי, ברכות ג', ב

דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו.

ב. תלמוד בבלי, סנהדרין ט"ז, א

דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו.

ג. תלמוד ירושלמי, ברכות פרק א', הלכה א

אמר רבי לוי: כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והי' רוח צפונית מנשבת כלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו.

ד. רות רבה, פרשה ו', א (לרנר)

אמר רבי פנחס בשם רבי אלעזר בר מנחם, כנור ונבל היה תלוי למעלה מראשותיו של דוד וכיון שהגיע חצות הלילה היה עומד ומנגן בהם. אמר רבי לוי: כנור היה תלוי על מטתו של דוד וכיון שהיה מגיע חצות לילה היה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו.

ה. איכה רבה, פרשה ב' (בובר):

ר' פינחס בשם ר' אליעזר בר מנחם אמר: כנור היה נתון תחת מראשותיו והיה עומד ומנגן בו כלילה, אמר ר' לוי: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שחצות לילה מגעת היה רוח צפונית מנשבת בו, והוא מנגן מאליו.

ו. פסיקתא דרב כהנא, פרשה ז', ה (מנדלבוים)

אמר ר' לוי: חלון היתה על גבי מטתו של דוד פתוחה לצפון, והיה הכנור תלוי כנגדה והיתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו והיה הכנור מנגן מאליו.

ז. מדרש תנחומא, פרשת בהעלותך י', י (וורשא)
 אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה מן מטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו.
 ובהמשך שם י"ט, יט (בובר):

אמר ר' פנחס הכהן בר חמא: כנור היה תלוי למעלה מראשותיו של דוד, כיון שהגיעה חצות לילה, רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו.

ח. מדרש תהילים, מזמור כ"ב (בובר)
 ר' פנחס בשם ר' אלעזר בר מנחם אמר: מה היה דוד עושה, היה נוטל נבל וכנור, ונותן למעלה מראשותיו, והיה מנער בחצי הלילה ומנגן בהן.

ט. מדרש תהילים, מזמור נ"ז (בובר)
 אמר ר' לוי: כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד, והיתה רוח צפונית יוצאת בחצי הלילה ומנפפת בו, והיה מנגן מאליו.

י. ילקוט שמעוני, תהילים, רמז תשע"ו ותתס"ז
 אמר רב הונא/חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו.

טבלה זו מציגה לפנינו את השוואת המקורות דלעיל:

המקור	מוסר האגדה	מיקום הכינור/הנבל	זמן הניגון	מי מנגן
תלמוד בבלי, ברכות	רב אחא בר ביזנא	מעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
תלמוד בבלי, סנהדרין	רב אחא בר ביזנא	מעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
תלמוד ירושלמי, ברכות	רבי לוי	מול חלונות דוד	_____	רוח צפונית
רות רבה	רבי לוי	על מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
	ורבי פנחס	מעל ראש דוד	חצות לילה	דוד

המקור	מוסר האגדה	מיקום הכינוי/הנבל	זמן הניגון	מי מנגן
איכה רבה	רבי לוי	מעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
	ורבי פנחס	תחת ראש דוד	בלילה	דוד
פסיקתא דרב כהנא	רבי לוי	מול חלונות דוד ומעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
מדרש תנחומא	רבי שמעון חסידא	מעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית
	רבי פנחס הכהן בר-חמא	מעל ראש דוד	חצות לילה	רוח צפונית
מדרש תהילים	רבי לוי	מול חלונות דוד	חצות לילה	רוח צפונית
	רבי פנחס	מעל ראש דוד	חצות לילה	דוד
ילקוט שמעוני	רב הונא בר ביזנא או רב חנא בר ביזנא	מעל מיטת דוד	חצות לילה	רוח צפונית

מניתוח המקורות בדפוסים עולות מספר מסקנות. אמנם מסקנות אלו לא אומתו עם נוסחי כתבי יד של התלמודים או המדרשים, בכל אופן יש בהם מן העניין והחשיבות לנושא דידן:

1. האגדה בבבלי בברכות ובסנהדרין - מיוחסת לרב אחא בר ביזנא. ב"אטלס עץ חיים" לרפאל הלפרין (עמ' 134), על פי בעל "סדר הדורות" כתב: "שזוהי טעות סופר וכן הוא בעין-יעקב". כמו כן, אין ערך לאמורא בשם זה ב"אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים" למאיר מרגליות. בנוסח האגדה ב"ילקוט שמעוני", מופיע האמורא רב_חנא בר ביזנא. אמורא זה מסר רוב מימרותיו בתלמוד הבבלי בשם רבי שמעון חסידא. מקום מושבו בבבל, אולם עלה לא"י ללמוד תורה מפי רבו שמעון חסידא. אין לתעלם גם מן הנוסח המופיע ב"ילקוט שמעוני": "הונא", ועל אמורא זה כותב רפאל הלפרין (עמ' 168, תוך ציון המקור שלנו): "ונראה שהוא רב חנא בר

ביזנא". דעתו מתאמתת לאור העובדה שבתלמודים מופיע אמורא זה אך ורק פעמיים בתלמוד הבבלי במסכתות רצופות בסדר נשים. האחת – 'במות, ס', ב, והשניה – כתובות ס"ז, ב.

2. תלמוד ירושלמי, ברכות – הוא המקור היחידי מבין המקורות דלעיל בו אין ציון זמן "חצות לילה" או "בלילה" (כפי שמופיע באיכה רבה).

3. במדרשי רבה, תנחומא, תהלים - מובאת האגדה בשם רבי לוי האמורא הארצישראלי, בן הדור השלישי, המופיע במקור גם בתלמוד הירושלמי. אולם, נוספת דרשה על כינור דוד גם בשם רבי פנחס (בתנחומא מופיע בתוספת: הכהן בר חמא), אמורא ארצישראלי בן הדור הרביעי. המעניין הוא, שבמסורת האגדה שהוא מביא, דוד המלך ניגן בכינור בלילה, ולא שהכינור היה מנגן מאליו!

4. בפסיקתא דרב כהנא - מיקומו של הכינור שונה מן המקורות האחרים. הוא משלב ביחד את מיקום הכינור משני התלמודים: מול החלונות ומעל המיטה. יתכן לומר שעורך האגדה במקור זה רצה ליצור הרמוניזציה בין שתי הנוסחאות שבתלמודים בדבר מיקום הכינור. מגמת הרמוניזציה זו אופיינית לספרות חז"ל שלאחר תקופת התלמודים.

ג. מה בין שיר המשורר לאגדה על כנור דוד?!

בשירו של המשורר דלעיל אנו מוצאים השתקפות לנוסחאות מסוימות של האגדה מתוך המקורות לעיל. האגדה, כפי שמנוסחת בשני התלמודים וכפי שמופיעה בפסיקתא דרב כהנא, שימשה תשתית לשירו של המשורר. המוטיבים "מיטת דוד" וכן "חלון דוד" מופיעים בשני התלמודים לחוד, ואילו בשיר שני מוטיבים אילו מוזכרים יחדיו.

נראה כי ספרי המדרש לא שימשו תשתית לשיר, שהרי אין אזכור בשיר לדרשתו של רבי פנחס (הכהן בר חמא) שהכינור היה מונח מעל או מתחת לראשו של דוד, ואין אזכור לכך שדוד הוא זה שניגן. ראוי לציין שהביטוי "רוח צפונית", המופיע בתלמודים, הוחלף על ידי המשורר בביטוי "רוח ממרומים". בפסקה הבאה נדון במשמעות הרעיונית של הביטוי "רוח צפונית".

ד. "רוח צפונית" מהי?

ביטוי זה, המופיע בכל מקורות האגדה, ראוי לדיון. הביטוי מושאל מן המקרא, ושימש בלשונם של חז"ל. במקרא מוזכר עניינה של רוח זו פעמיים בלבד:

1. יחזקאל, א', ד: "וַיֵּאָרָא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן".

2. משלי, כה, כג: "רוח צפון תחולל גשם".

בפסוקי המקרא עצמם לא ניתן להבין מאומה על משמעותה של רוח זו. אולם

במקורות חז"ל אנו מוצאים שלרוח זו משמעות מיוחדת, וננסה לבארה.

1. במדרשי ההלכה קימת התייחסות לביטוי זה:

ב"מכילתא דרבי ישמעאל" (בשלח, ג'): "שתי אמות היה המן גבוה מן הארץ ... צא וראה כיצד היה המן יורד לישראל יוצאה רוח צפונית ... והרוח מנשבת בו ועושהו כמין שולחנות של זהב, והמן יורד עליהם ומהם היו ישראל נוטלין ואוכלין".
גם ב"מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי" (ט"ז, יג) מופיעה אגדה דומה: "כיצד יורד המן לישראל? יצתה הרוח צפונית ... והרוח מנשבת בו ונעשה כמין שולחנות של זהב והמן היה יורד עליו וממנו ישראל מלקטין".
ב"ספרי דברים" (פיסקא ש"ו): " ... תזל כטל אמרתי, זו רוח צפונית שהיא עושה את הרקיע נקיה כזהב".

2. בתלמוד הבבלי יבמות, ע"ב, א

"דתניא: כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא נשבה להם רוח צפונית. מאי טעמא? - אי בעית אימא: משום דנזופים הוו, ואי בעית אימא: דלא נבדור ענני כבוד".
"נזופים הוו" - לרש"י: ממעשה העגל, לבעלי התוספות: ממעשה המרגלים.
ושם בהמשך:

"תנו רבנן: כל אותן ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה, שנאמר: "ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל" וגו'. מאי תלמודא? הא קא משמע לן דעת רצון מילתא היא".

רש"י בדיבור המתחיל "עת רצון" מתרץ בין שתי מסורות אלו וטוען שביום לא נשבה להם רוח צפונית אבל בחצות לילה נשבה, משום דעת רצון היא, והראיה ממכת בכורות. מוסיף רש"י ואומר: "וזה היה סימן לדוד, כינור תלוי לו למעלה ממיטתו ונקבעה כלפי צפון כיון שהגיעה חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו והוא נעור" (בהמשך לדיון לעיל ראוי להעיר כי לרש"י היתה ידועה גירסת הבבלי לאגדה).

בעלי התוספות בדיבור המתחיל "לא נשבה להם" מתרצים בדרך אחרת. לדעתם רוח צפונית בפני עצמה לא נשבה, "אבל אין לפרש דלא נשבה כלל, שכן נאמר (גיטין ל"א, ב): "ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן, שאלמלא כן, אין העולם מתקיים!".

במקור ש"בעלי התוספות" מביאים, וכן במקבילה (בבא בתרא, כ"ה, ב) קיימת תוספת: "אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת!".

3. בספרי האגדה המאוחרים לתלמוד

ב"מדרש זוטא" (שיר השירים, ד', טז (בובר)): "עורי צפון ובואי תימן - מכאן

אתה אומר שהצדיקים לעתיד לבוא אינם צריכים לא אפרסמון ולא כל מיני בשמים, רוח צפונית מכבדת וזוחלת לפניהם כל בוסמני גן עדן".

ב"ילקוט שמעוני", שיר השירים, רמז תתקפ"ח, אנו מוצאים מדרש דומה: "עורי צפון - שאין הצדיקים צריכים לעתיד לבוא מיני בשמים שרוח צפון עתיד להיות זוחלת ומכבדת לפניהם כל מיני משמני גן עדן".

"אוצר המדרשים", עמ' רנג (אייזנשטיין) - מביא מדרש נוסף: "וארבעה אלפים וחמש מאות עולמות לרוח צפונית, אלו שברוח צפונית מלאים מלאכים אומרים תהלה בכוח וכבוד וגבורה ושבח וזמרה וכן וצדקה, ונותנים שיר ותפארת". ובהמשך (בעמ' שיא), מובאים דברים דומים: "עולם של רוח צפון מלא תהלה וכבוד כוח וגבורה שבח וזמרה...ועל שערי שחקים מעון של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם...ומפתחי רוח צפון בידיהם".

ממקורות חז"ל אילו עולה, שהביטוי "רוח צפונית" משמעותו: רוח הבאה מן השכינה, שכוחות עליונים ומלאכים שרויים בתוכה, ואין העולם יכול להתקיים בלעדיה. רוח זו לא נשבה לבני ישראל בתקופת המדבר כיוון שהם היו נזופים מחמת חטא העגל או חטא המרגלים. במדרשי חז"ל אחדים נאמר כי רוח זו כן נשבה במדבר, ויצרה מעין משטח שולחנות שמעליו ליקטו את המן. לעתיד לבוא גם הצדיקים ייהנו מהרוח הקדושה אשר בגן עדן.

תמונה ברורה זו, מסבירה לנו היטב מדוע דווקא "רוח צפונית" מגיעה אל כינורו של דוד בשעת חצות הלילה, שהרי המקראות עצמן ודברי חז"ל עליהם, מציינים את "מנגינתו האלוקית" של הכינור בשעה ששרתה השכינה על דוד. חצות לילה הוא הזמן הראוי להתגלות הקב"ה. בזמן זה התגלה הקב"ה לישראל בשעה שהכה את בכורי מצרים, וכפי שראינו ברש"י לעיל זו האות של דוד המלך לגילוי השכינה בעת נגינת הכינור.

המשורר בחר להחליף את הביטוי המקראי, השגור גם בפי חז"ל, "רוח צפונית" בביטוי "רוח ממרומים". לאור המשמעות שחז"ל נתנו לרוח זו, נהיר פשר שימוש של המשורר בביטוי "רוח ממרומים" במקום "רוח צפונית". אמנם לשני הביטויים אותה משמעות במדויק, אולם כיצד יבין לאשורו הקורא המצוי את הביטוי המורכב והייחודי "רוח צפונית"? לעומתו הביטוי "רוח ממרומים" מובן יותר.

אולם יש לברר האם גם לביטוי "רוח ממרומים", שבו משתמש המשורר, יש

שורשים בלשון המקרא או בלשון חז"ל? במקרא - אנו מוצאים לשון יחידאית זו בפסוק אחד בלבד (ישעיהו ל"ב, טו): "עַד יַעֲרָה עָלֵינוּ רוּחַ מְמָרוֹם וְהָיָה מְדַבֵּר לְכַרְמֵל...".

הפרשנים המסורתיים מבארים את משמעותו של הביטוי "רוח ממרום": רוח של רצון ורחמים, שכינה ונבואה. לאור באורם ביטוי זה בהחלט מתאים להיות תחליף הולם לאותה "רוח צפונית", אלוקית, המופיעה באגדת כינור דוד. בלשון חז"ל איננו מוצאים מקורות נוספים המשתמשים בביטוי "רוח ממרום".

ה. תכונת האמן של דוד כמשלימה את דמותו הרוחנית

הפן האמנותי, כתכונת אופי אישית ועצמאית בדמותו של דוד, לא בא לידי ביטוי בדברי חז"ל. מדבריהם מבואר כי פן זה משלים את תכונותיו הרוחניות, שהרי נגינת הכינור באה בעקבות השראת שכינה על דוד ולא עקב מיומנותו. עם קיום תנאי זה, לדוגמא, סרה הרוח הרעה משאול. חז"ל אינם מציינים את דוד בדמותו של אמן - משורר ונגן. תכונת האמן בדוד משלימה את דמותו הרוחנית של מלך בישראל ברוך כשרונות. יתכן שזו משמעות דרשת חז"ל (ברכות י', א): "העוסקת ביכולת השירה של דוד הנובעת ממקור עליון: "דוד דר בחמישה עולמות ואמר שירה".

ככלל יש לציין, כי מעטים מאד הם המקורות העוסקים בנושא במישרין או בעקיפין. רוב דרשות חז"ל מציינות תכונות אחרות של דוד המלך הקשורות להנהגת העם ולכישורי מלכות, ואין אזכור של תכונות פרטיות שאינן נוגעות לציבור או לשושלת המלוכה והשלטון.

שתי מסורות מבוארות במקורות של אגדת הכינור ביחס לשאלה מי ניגן בכינור בלילה (עיין בטבלה לעיל). מסורת עיקרית, המובאת בתלמודים ובחלק מספרי המדרש, מוסרת לנו שרוח צפונית ניגנה בכינור. מסורת נוספת, המובאת בספרי המדרש בלבד, מציינת שדוד המלך בכבודו ובעצמו היה הנגן. יתכן, ששתי מסורות אילו נובעות מן השאלה: עד כמה היה חשוב לחז"ל לציין בצורה מרכזית וייחודית את היכולת האמנותית של דוד המלך. לפי נוסח האגדה הדומיננטי, לדוד לא היה עניין לנגן לשם הנאת הניגון - כאמן נגינה. למלך בישראל, העוסק בלימוד תורה ובהנהגת עם, אין זמן לפרוט עלי כינור. "רוח צפונית" פרטה על הכינור על מנת להקים את דוד ממיטתו כדי לעסוק בלימוד תורה. הניגון משמש כאמצעי בלבד, כשעון מעורר גרידא.

לפי האגדה המאוחרת, בשם רבי פנחס הכהן בר חמא בספרי המדרש לעיל, אנו רואים שדוד עצמו ניגן בכינור. דא עקא, שגם לפי מסורת זו אמנות הנגינה

באה כדי להכין את דוד לקראת לימוד התורה. אולם, יש להבחין ביחסם השונה של המסורות לעוצמת הנגינה ולתפקידה הרוחני.

ברוח זו אפשר להסביר את דעות חז"ל ביחס לשאלה מה חלקו של דוד המלך בכתיבת מזמורי תהילים. המקרא הספיק לכנות את דוד: "נעים זמירות ישראל" (שמואל ב' כ"ג, א) – כינוי כללי אשר איננו קושר בהכרח את דוד לספר תהילים. גם בדברי בן סירא, "שבח אבות עולם", כתוב על דוד המלך: "בכל מעשהו נתן הודות לאל עליון בדבר כבוד. בכל ליבו אהב עושהו ובכל יום היללו תמיד. נגינות שיר לפני מזבח וקול מזמור בנבלים תיקן". תאור זה אינו קושר את דוד לספר תהילים.

בדברי חז"ל אנו מוצאים דעות שונות ביחס שבין דוד לספר התהילים. מסורת מקסימליסטית מציג לפנינו התנא רבי מאיר (פסחים ק"ז, ב): "היה רבי מאיר אומר: כל תושבחות האמורות בספר תהילים - דוד אמרן". לעומת מסורת זו, ישנה מסורת הממזערת את חלקו של דוד בכתיבת מזמורי התהילים. מסורת זו מובאת אף היא בתלמוד הבבלי (בבא בתרא י"ד, ב): "דוד כתב ספר תהילים על ידי עשרה זקנים, על ידי האדם הראשון ... ועל ידי אסף ועל ידי שלושת בני קרח".

יתכן שדעות אילו משקפות את הלך הרוחות שרווח בקרב חז"ל ביחס לחשיבות ציון כישוריו האמנותיים של דוד המלך. מחד גיסא, רבי מאיר מציג לפנינו משורר עצמאי ורב מזמורים. מאידך גיסא, התלמוד מציג את דוד כמי שכתב את מזמורי תהילים על סמך תשתית שהניחו לפניו דמויות מקראיות בעבר.

בספרי מדרש ארצישראליים מאוחרים זוכה דוד להערכה רבה גם בתחומי אמנות נוספים, לדוגמא: בשיר השירים רבה, ד, ג, (דונסקי) - "קולו ערב" - משורר, נגן ו...זמר. בדומה למדרש זה נמצא לפנינו במדרש תהילים, א, ו (בובר) - " ... שקולו ערב יותר מכולכם". במדרש תהילים, א, ו (בובר) - מצאנו: "מי נעים זמירותיהן של ישראל ? - דוד בן ישי". באסתר רבה, פתיחות ד"ה ר' ברכיה, (וילנא) - נאמר: "יוסף ראש לחסידים אהרן ראש למושחים ... דוד ראש למנגנים ...". מקבילה דומה למדרש זה ניתן למצוא גם בספרי דאגדתא על אסתר, מדרש אבא גוריון, פרשה א (בובר).

דברי הערכה מאוחרים אלו מבליטים את תכונותיו האמנותיות של דוד המלך, זאת בניגוד לערפל העולה מהמקורות הקדומים לעיל. יתכן, שהאמנות זוכה להערכה חיובית בזמן מאוחר יותר בעקבות התפתחותה של האמנות בארץ - ישראל.

סוף דבר

מתוך השוואה וניתוח של פרטי תוכן ולשון בין מקורות חז"ל של אגדת כינור דוד לבין שירו של המשורר יעקב רימון "כינור דוד", מצאנו: בשיר "כינור דוד" השתמש המשורר באגדת הכינור המובאת בשני התלמודים, ויצר ביניהם סינתזה כפי הנוסח המופיע בפסיקתא דרב כהנא. ראינו שרש"י, לדוגמא, דבק בגרסת התלמוד הבבלי בשעה שהתייחס לאגדה זו. את הביטוי "רוח צפונית", ואת משמעותו המיוחדת הן במקרא והן בחז"ל, ביררנו לצורך פתרון שאלת מעבר המשורר מביטוי זה לביטוי "רוח ממרומים". העולה מבירור זה הוא שלאור הביטוי המקורי, הטעון משמעות מיוחדת ועמוקה, החליט המשורר להמירו בביטוי מובן ופשוט לקורא העממי.

ביחס להערכת חז"ל את דוד המלך כאמן, העלינו שמחד גיסא ממקורות מעטים עולה יחס דו משמעי למפעלו האמנותי. אולם, מאידך גיסא, ממדרשים ארצישראליים מאוחרים בולטים דברי שבח לתחום אמנות הנגינה של דוד המלך.

נחתום בדברי התלמוד הבבלי, ראש השנה כ"ה, ב: "דוד מלך ישראל חי וקיים". בהקשר לענייננו, נבקש שגם מסורתו האמנותית של דוד המלך תחיה ותתקיים לעד, תוך ריבוי יוצרים מאמינים שכל פועלם יוקדש ליצירות רוח בשפה ברורה, בנעימה קדושה ובנחת רוח ליוצרם ולסובבים אותם.